

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кафедра ПСИХОЛОГІЇ

На правах рукопису

КУЗНЕЦОВА ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ БАТЬКІВСЬКОЇ
КУЛЬТУРИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В ОНТОГЕНЕТИЧНОМУ
РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Спеціальність 053 Психологія
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

Деркач Лідія Миколаївна,
доктор психологічних наук,
професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

№ 6 від 1.02.2022

Завідувач кафедри

 Людмила ПРИСНЯКОВА

(підпис)

(І'мя, ПРИЗВИЩЕ)

Дніпро, 2022

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра	психології
Освітній ступінь	магістр
Спеціальність	053 психологія
Освітня програма	психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач
кафедри психології
Людмила ПРІСНЯКОВА

(підпис)

10.02.2022

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Кузнецова Ольга Миколаївна

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

1. Тема роботи «Теоретико-методологічні проблеми батьківської культури сімейного виховання в онтогенетичному розвитку дитини»

2. Науковий керівник Держач Лідія Миколаївна, доктор психологічних наук, професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи на кафедру 14.02.2022р.

4. Мета кваліфікаційної роботи полягає у теоретичному вивченні

і експериментальному дослідженні як пережитий досвід дитини у сім'ї впливає на її доросле життя.

5. Завдання випускної кваліфікаційної роботи

1. Розкрити поняття «дитинство» як соціально-психологічний феномен;
2. Здійснити теоретичний аналіз поняття сімейного виховання та його ролі у формуванні особистості дитини;
3. розкрити стилі сімейного виховання та типи неадекватного батьківського ставлення;
4. дізнатися як впливає перенесений негативний дитячий досвід на фізичне та психологічне здоров'я дорослої людини;
5. емпірично дослідити як стилі виховання впливають на ставлення

дітей до батьків, та розвиток у перших тих чи інших характерологічних особливостей;

6. емпірично дослідити як перенесений досвід батьківсько-дитячих стосунків впливає на особливості характеру та темпераменту людини, її психологічне благополуччя;

7. емпірично дослідити як самовідчуття дитини у своїй сім'ї та перенесений нею негативний дитячий досвід впливає на особливості характеру та темпераменту її у дорослому віці та її психологічне благополуччя.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вступ	Жовтень 2021р.	Виконано
2	I Розділ	Листопад 2021р.	Виконано
3	II Розділ	Грудень 2021р.	Виконано
4	Робота в цілому	Лютий 2022р.	Виконано

Науковий керівник _____

Лідія ДЕРКАЧ

Здобувач вищої освіти _____

Ольга КУЗНЕЦОВА

(підпис)

Дата видавання завдання 29.09.2021р.

АНОТАЦІЯ

Кузнецова О. М. Теоретико-методологічні проблеми батьківської культури сімейного виховання в онтогенетичному розвитку дитини/ Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 053 «Психологія» (освітньо-професійна програма «Психологія»). ВВПЗ ДГУ, Дніпро, 2022.

Зміст анотації

Актуальність теми дослідження. Вивчення теоретико-методологічних проблем батьківської культури сімейного виховання в онтогенетичному розвитку дитини є досить актуальним у сучасній віковій психології, так як існують суттєві протиріччя між тим, що декларують батьки і як дійсно виховують дітей.

Про значимість даної проблеми свідчить той факт, що багато психологічних теорій як психоаналіз, біхевіоризм, або гуманістична психологія не залишили без уваги цю проблему, розглядаючи взаємини батьків та дитини як важливе джерело розвитку особистості.

Метою родинного виховання є формування якостей і властивостей особистості, які допомагають гідно долати труднощі й перепони, що трапляються на життєвому шляху, а не рідко виходить так, що негативний вплив батьківського виховання має руйнівну дію на формування особистості дитини. Причиною тому є те, що певній частини батьків не притаманна культура висока культура сімейного виховання, бо такого досвіду вони не мали у власній сім'ї, так дисгармонійні моделі виховання передаються з покоління в покоління, тому ця проблема в сучасній психології є дуже актуальною.

Дослідженням психологічних проблем батьківського виховання займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як: Е. Еріксон, А. Макаренко, В.Гарбузов, Е.Арутюнян, О.Захаров, А. Адлер, В.Столін, О. Бодальов, О. Добрович, А. Карлсон, А. Співаковська, А.Лічко.

Фундаментальні засади домашнього насильства висвітлюються багатьма

дослідниками: теоретичні основи насильства розглядають Л. Герасіна, І. Зверева, М. Максимова; природу та наслідки домашнього насильства розкривають Т. Сафонова, Е. Цимбал, соціально-психологічні аспекти аналізують Н. Максимова, К. Мілютіна, І. Трубавіна, юридичні, психолого-педагогічні та медичні механізми запобігання домашньому насильству охарактеризовані в працях А. Довженко, В. Ганцюра, А. Присяжнюк, Я. Юрківа та ін.

А власне дослідженнями впливу негативного дитячого досвіду, у тому числі фізичного та психологічного насильства, на стан фізичного та психологічного здоров'я займалися американці: терапевт, доктор медичних наук Дж. Феліччі та доктор медичних наук Роберт Енда.

Створення гармонійних стосунків, психологічно комфортного клімату в сім'ї повинно стати основним завданням батьків, адже без цього неможливе формування здорової повноцінної особистості. Будь-які відхилення в сімейних взаєминах негативно впливають на формування особистості дитини, її характеру, самооцінки та інших психологічних якостей. Тому актуальним питанням залишається дослідження проблем батьківської культури сімейного виховання в онтогенетичному розвитку дитини.

Об'єкт дослідження - психологічні особливості батьківської культури виховання.

Предмет дослідження - вплив батьківської культури сімейного виховання на онтогенетичний розвиток дитини.

Мета дослідження: полягає у теоретичному вивченні і експериментальному дослідженні як пережитий досвід дитини у сім'ї впливає на її доросле життя.

Гіпотеза: діти, до яких батьки застосовували дисгармонійні стилі виховання та/або мають значний перенесений негативний дитячий досвід у сім'ї у дорослому житті є більш невротичними за тих дітей, які такого досвіду не мали, або він був незначний.

Завдання дослідження: відповідно до мети дослідження та висунутих гіпотез були сформовані наступні завдання для виконання:

- 1) розкрити поняття «дитинство» як соціально-психологічний феномен;
- 2) здійснити теоретичний аналіз поняття сімейного виховання та його ролі у формуванні особистості дитини;
- 3) розкрити стилі сімейного виховання та типи неадекватного батьківського ставлення;
- 4) дізнатися як впливає перенесений негативний дитячий досвід на фізичне та психологічне здоров'я дорослої людини;
- 5) емпірично дослідити як стилі виховання впливають на ставлення дітей до батьків, та розвиток у перших тих чи інших характерологічних особливостей;
- 6) емпірично дослідити як перенесений досвід батьківсько-дитячих стосунків впливає на особливості характеру та темпераменту людини, її психологічне благополуччя;
- 7) емпірично дослідити як самовідчуття дитини у своїй сім'ї та перенесений нею негативний дитячий досвід впливає на особливості характеру та темпераменту її у дорослому віці та її психологічне благополуччя.

Методи та методики дослідження: в дослідженні використано три групи методів.

- **Теоретичні** - аналіз, синтез та узагальнення даних літературних джерел;
- **Емпіричні** - психодіагностика, яка проводилась за допомогою наступних методик:
 1. Розробленого нами опитувальника, який визначає який стиль виховання був застосований до наших досліджуваних та оцінку їх відношення до батьків.
 2. Шкала психологічного благополуччя К. Ріффа.

3. Характерологічний опитувальник Леонгарда Шмішека.
4. Тест Г. Айзенка для визначення типу темпераменту.
5. Методика «Типовий сімейний стан» Е.Г.Ейдеміллера.
6. Опитувальник «Негативний дитячий досвід» (Adverse Childhood Experiences, ACE).

Математико-статистичні - метод середніх значень та статистична обробка результатів за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона.

Наукова новизна дослідження:

- Визначено, як використання батьками того чи іншого стилю виховання вплинуло на відносини дітей до батьків.
- Виявлені взаємозв'язки, між стилем сімейного виховання та сформованими характерологічними особливостями дитини у дорослому віці.
- Виявлено взаємозв'язки між перенесеним негативним дитячим досвідом людини та сформованими характерологічними особливостями.

Теоретичне значення дослідження. Систематизовано та узагальнено розуміння сімейного виховання, його стилів, порушень у вихованні, визначено основні особливості його впливу на становлення особистості дитини.

Практичне значення дослідження. Проведено емпіричне дослідження впливу стилю виховання батьків, самовідчуття дитини у сім'ї, перенесений нею негативний дитячий досвід на особливості характеру та темпераменту особистості. Основні положення дипломної роботи та результати експериментального дослідження можуть бути використані для подальшого дослідження науковою спільнотою цих взаємозв'язків

Полігон дослідження: дослідження проводилось за допомогою google- опитувальника серед дорослого населення України в мережі Інтернет. В дослідженні взяло участь 56 осіб, із них 52 осіб жіночої статі та 4 осіб чоловічої статі.

Структура та обсяг дипломної роботи. Магістерська кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних

джерел в кількості 91 та 10 додатків. Дипломна робота містить 11 таблиці і 10 рисунків. Загальний обсяг дипломної роботи 118 сторінки.

Список публікацій здобувача:

1. Стаття на тему «Вплив характерологічних особливостей особистості на її рівень психологічного благополуччя» у Міжнародному науковому журналі «Вісник науки» № 36, грудень 2021р.
2. Стаття на тему «Вплив негативного дитячого досвіду на особливості характеру дорослої людини» у V Міжнародній науково-практичній конференції «Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки», Київ, січень 2022р.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ФЕНОМЕН ДИТИНСТВА У КОНТЕКСТІ ОГЕНЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	20
1.1. Дитинство як соціально-психологічний феномен	20
1.2. Виховний потенціал сім'ї. Стилї сімейного виховання та їх особливості.....	31
1.3. Психологія помилок у сімейному вихованні	41
1.4. .Негативний дитячий досвід та його вплив на фізичне та психологічне здоров'я дорослої людини.....	47
Висновки до першого розділу.....	75
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКДИТЯЧИХ СТОСУНКІВ НА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБИСТОСТІ.....	77
2.1. Програма емпіричного дослідження	77
1.2. Оцінка психологічного благополуччя досліджуваних за шкалою психологічного благополуччя К. Ріффа.....	82
1.3. Діагностика акцентуацій характеру досліджуваних за допомогою характерологічного опитувальника Леонгарда-Шмішека.....	86
1.4. Діагностика темпераменту досліджуваних за допомогою тесту Г. Айзенка.....	91
1.5. Дослідження батьківсько-дитячих відносин досліджуваних.....	94
1.6. Виявлення перенесеного негативного дитячого досвіду досліджуваних та дослідження його впливу на формування характеру.....	99
Висновки до другого розділу	105
ВИСНОВКИ	108
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	110
ДОДАТКИ	118

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вивчення теоретико-методологічних проблем батьківської культури сімейного виховання в онтогенетичному витку дитини є досить актуальним у сучасній віковій психології, так як ;ють суттєві протиріччя між тим, що декларують батьки і як дійсно совують дітей.

Про значимість даної проблеми свідчить той факт, що багато екологічних теорій як психоаналіз, біхевіоризм, або гуманістична психологія залишили без уваги цю проблему, розглядаючи взаємини батьків та дитини важливе джерело розвитку особистості.

Метою родинного виховання є формування якостей і властивостей особистості, які допомагають гідно долати труднощі й перепони, що трапляються на життєвому шляху, а не рідко виходить так, що негативний вплив батьківського виховання має руйнівну дію на формування особистості дитини. Причиною тому є те, що певній частини батьків не притаманна культура висока культура сімейного виховання, бо такого досвіду вони не мали власної сім'ї, так дисгармонійні моделі виховання передаються з покоління в покоління, тому ця проблема в сучасній психології є дуже актуальною.

Дослідженням психологічних проблем батьківського виховання займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як: Е. Еріксон, А. Макаренко, В.Гарбузов, Е.Арутюнян, О.Захаров , А. Адлер, В.Столін, О. Бодальов, О. Добрович, А. Карлсон, А. Співаковська, А.Лічко.

Фундаментальні засади домашнього насильства висвітлюються багатьма дослідниками: теоретичні основи насильства розглядають Л. Герасіна, І. Зверева, М. Максимова; природу та наслідки домашнього насильства розкривають Т. Сафонова, Е. Цимбал, соціально-психологічні аспекти аналізують Н. Максимова, К. Мілютіна, І. Трубавіна, юридичні, психолого- педагогічні та медичні механізми запобігання домашньому

насильству.

А власне дослідженнями впливу негативного дитячого досвіду, у тому фізичного та психологічного насильства, на стан фізичного та ологічного здоров'я займалися американці: терапевт, доктор медичних :< Дж. Феліччі та доктор медичних наук Роберт Енда.

Створення гармонійних стосунків, психологічно комфортного клімату в повинно стати основним завданням батьків, адже без цього неможливе мування здорової повноцінної особистості. Будь-які відхилення в сімейних минах негативно впливають на формування особистості дитини, її ктеру, самооцінки та інших психологічних якостей. Тому актуальним анням залишається дослідження проблем батьківської культури сімейного овання в онтогенетичному розвитку дитини.

Об'єкт дослідження - психологічні особливості батьківської культури овання.

Предмет дослідження - вплив батьківської культури сімейного виховання на онтогенетичний розвиток дитини.

Мета дослідження: полягає у теоретичному вивченні і периментальному дослідженні як пережитий досвід дитини у сім'ї впливає на її доросле життя.

Гіпотеза: діти, до яких батьки застосовували дисгармонійні стилі овання та/або мають значний перенесений негативний дитячий досвід у сім'ї у дорослому житті є більш невротичними за тих дітей, які такого досвіду не мали, або він був незначний.

Завдання дослідження: відповідно до мети дослідження та висунутих г.лотез були сформовані наступні завдання для виконання:

- 1) розкрити поняття «дитинство» як соціально-психологічний феномен;
- 2) здійснити теоретичний аналіз поняття сімейного виховання та його голі у формуванні особистості дитини;
- 3) дізнатися як впливає перенесений негативний дитячий досвід на і зичне та психологічне здоров'я дорослої людини;

4) емпірично дослідити як стилі виховання впливають на ставлення дітей і з батьків, та розвиток у перших тих чи інших характерологічних обливостей;

5) емпірично дослідити як перенесений досвід батьківсько-дитячих стосунків впливає на особливості характеру та темпераменту людини, її психологічне благополуччя;

6) емпірично дослідити як самовідчуття дитини у своїй сім'ї та перенесений нею негативний дитячий досвід впливає на особливості характеру

темпераменту її у дорослому віці та її психологічне благополуччя.

Методи та методики дослідження: в дослідженні використано три групи методів.

- **Теоретичні** - аналіз, синтез та узагальнення даних літературних джерел;

- **Емпіричні** - психодіагностика, яка проводилась за допомогою наступних методик:

1. Розробленого нами опитувальника, який визначає який стиль виховання був застосований до наших досліджуваних та оцінку їх відношення до батьків.

2. Шкала психологічного благополуччя К. Ріффа.

3. Характерологічний опитувальник Леонгарда Шмішека.

4. Тест Г. Айзенка для визначення типу темпераменту.

5. Методика «Типовий сімейний стан» Е.Г.Ейдеміллера.

6. Опитувальник «Негативний дитячий досвід» (Adverse Childhood Experiences, ACE).

Математико-статистичні - метод середніх значень та статистична обробка результатів за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона.

Наукова новизна дослідження:

— Визначено, як використання батьками того чи іншого

стилю, що вплинуло на відносини дітей до батьків.

— Виявлені взаємозв'язки , між стилем сімейного виховання та характерологічними особливостями дитини у дорослому віці.

— Виявлено взаємозв'язки між перенесеним негативним дитячим досвідом людини та сформованими характерологічними особливостями.

Теоретичне значення дослідження. Систематизовано та узагальнено :: зуміння сімейного виховання, його стилів, порушень у вихованні, визначено існуючі особливості його впливу на становлення особистості дитини.

Практичне значення дослідження. Проведено емпіричне дослідження з гливи стилю виховання батьків, самовідчуття дитини у сім'ї, перенесений нею негативний дитячий досвід на особливості характеру та темпераменту особистості. Основні положення дипломної роботи та результати експериментального дослідження можуть бути використані для подальшого дослідження науковою спільнотою цих взаємозв'язків

Полігон дослідження: дослідження проводилось за допомогою google опитувальника серед дорослого населення України в мережі Інтернет. В дослідженні взяло участь 56 осіб, із них 52 осіб жіночої статі та 4 осіб чоловічої статі.

Особистий внесок магістранта: по темі магістерської кваліфікаційної роботи було зроблено наступні публікації: Результати магістерської кваліфікаційної роботи відображено у таких публікаціях :стаття на тему «Вплив характерологічних особливостей особистості на її рівень психологічного благополуччя» у Міжнародному науковому журналі «Вісник науки» № 36, грудень 2021р. Стаття на тему «Вплив негативного дитячого досвіду на особливості характеру дорослої людини» у V Міжнародній науково-практичній конференції «Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки», Київ, січень 2022р.

ВИСНОВКИ

Сім'я - це первинна ланка соціалізації особистості дитини і сфера від якої точною мірою залежить розвиток дитини, її поведінка, характер, особистісні якості, культурний рівень тощо. Правильна сім'я є тим замкненим комфортним середовищем, що захищає внутрішній світ дитини, має правила та секрети, зовнішньому впливу.

Від сімейного оточення залежить які форми поведінки унаслідую дитина, кого із батьків буде схожа поведінково, з ким в неї буде налагоджене і довірливе спілкування, або навпаки, за умов дисгармонійного сімейного виховання, дитина буде характеризуватися замкнутістю, невпевненістю, - ривожністю, низькою самооцінкою, не здатна до самостійних рішень, ригідна -а внутрішньоконфліктна.

Становлення особистості, яке відбувається в умовах сім'ї у великій мірі залежить від стилю виховання, який застосовують батьки. Здійснюючи свідомий, особистий вибір, батьки самі проектують траєкторію індивідуального розвитку власної дитини.

З-поміж класифікацій стилю сімейного виховання виділяють 4 основні стилі сімейного виховання :

- гармонійні: демократичний, ліберальний;
- дисгармонійні: авторитарний, індіферентний.

Відомо, що поява порушень поведінки, заниженої та загалом неадекватної самооцінки, емоційних розладів й інших психологічних проблем тісно пов'язана із рядом несприятливих подій в дитинстві дитини. Сім'ї, без сумнівів, належить визначальна роль в процесі розвитку особистості та її самосвідомості, її вплив набагато перевищує інші виховні дії. Тож, вкрай важливо розуміти, як впливають несприятливі події дитинства

на особливості формування особистості.

Дослідженнями впливу негативного дитячого досвіду, у тому числі фізичного та психологічного насильства, на стан фізичного та психологічного ров'я займалися американці: терапевт, доктор медичних наук Дж. Фелічі та пгор медичних наук Роберт Енда.

Вони емпірично довели, що дорослі, які мали суттєвий негативний ячий сімейний досвід більш схильні до фізичних та психологічних хвороб, ті, дорослі, які не мали у дитинстві такого досвіду. Причиною, чому ослі, які пережили негативний дитячий досвід мають вищі ризики мати зичні та ментальні хвороби є порушення у них механізму стресової відповіді.

У результаті емпіричного дослідження було доведено, що дорослі, чиї застосовували до них дисгармонійні стилі виховання є більш евротичними, ніж ті, які виховувалися в гармонійних стосунках з батьками. Також було доведено, що наявність суттєвого негативного дитячого досвіду оільше 3) є на 48% більш невротичними, ніж ті, хто не мати суттєвого -егативного дитячого досвіду. Також було встановлено, що наявність -егативного дитячого досвіду майже не гплнває на оцінку досліджуваних свого гівня психологічного благополуччя.

Стосовно дослідження чинників психологічного благополуччя, то вони пов'язані з такими особистішими характеристиками як екстраверсія, оптимістичний стиль атрибуції і емоційна стійкість.